

نقلی در «گردآوردگان کلام امیر»

- سخنان و خُطب امیرالمؤمنین علیه السلام فراوان تر از نهج البلاغه است.
- حضرت خطبه های متعددی در کوفه، بصره، مدینه و میدانهای جنگ داشته اند و نامه هائی هم به افراد مختلف نوشته اند که بخشی از آنها در نهج البلاغه جمع آوری شده است.
- محتوای نهج البلاغه بسیار متنوع است.
- جمع آوری گفته های حضرت از زمان خودشان آغاز شده که بخشی از این مجموعه ها در زمان ورود طغرل متعصب حنفی به بغداد و به آتش کشیدن کتابخانه های شیعی به اسم از بین بردن کُتب ضاله از بین رفته است. این به آتش کشیدن کتابخانه ها معاصر شیخ ابوجعفر طوسی و ابوالعباس نجاشی بود.
- نخستین جمع آوری کننده ی خُطب حضرت حارث اعور همدانی است.
- جمع آوری کنندگان خطب و فرموده های حضرت، پیش از مرحوم شریف رضی عبارتند از:^۱

(۱) حارث اعور همدانی (نخستین نفر)

(۲) زید بن وهب جهنی (از یاران حضرت در جنگ نهروان)

(۳) ابراهیم بن حکم قراری

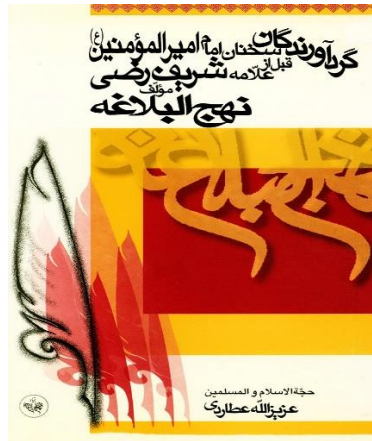
(۴) ابراهیم بن محمد ثقفی (نواده ی سعد بن مسعود ثقفی، والی مدائن در عصر حضرت که امام مجتبی علیه السلام پس از مجروح شدن به منزل او وارد شدند. او برادر زاده ی مختار است و ابتدا زیدی بوده و بعد شیعه شده است)

(۵) ابراهیم بن سلیمان

(۶) اسماعیل بن مهران (هم عصر امام هشتم و ناقل روایاتی از ایشان)

^۱ - به نقل از کتاب «گردآوردگان سخنان امام امیر المومنین علیه السلام». به قلم مرحوم عزیزالله عطاردی.

توجه: ممکن است در باره ی برخی کتابها، اسامی، اساتید افراد، انتساب برخی کتابها به برخی محققین یا زمان زندگی برخی افراد تحقیقات تاریخی متفاوتی باشد (یعنی به عنوان مثال پژوهشگری انتصاب کتابی را به محمد بن عبدالرحمن بن قبه رازی صحیح نداند) لیکن در اصل سخن (ذکر دیگر جمع آوری کنندگان خطب و فرموده های حضرت) و نقل نتایج تحقیقات مرحوم عطاردی (به عنوان زحمات یک محقق) خللی وارد نیست.

- ۷) اصبع بن نباته ی حنظلی (از امیرالمؤمنین علیه السلام در کوفه نقلهای بسیاری کرده است)
- ۸) قاسم بن یحیی راشدی (راوی احادیثی از امام ششم و هفتم علیهما السلام)
- ۹) ابومخنف لوط بن یحیی بن مخنف ازدی (جدش در جنگ جمل و در سپاه حضرت به شهادت رسیده است)
- ۱۰) عبید الله بن حر جعفی (شاعر و جنگجو، که زندگانی عجیبی داشته است)
- ۱۱) حسین بن عبیدالله بن ابراهیم غضائری (استاد نجاشی)
- ۱۲) صعصقه بن صوحان (از یاران حضرت امیرالمؤمنین علی علیه السلام)
- ۱۳) عبدالعزیز بن یحیی جلودی ازدی (شیخ بصره، که کتابهایی راجع به حضرت امیرالمؤمنین علی علیه السلام نوشته است)
- ۱۴) سیدالکریم عبدالعظیم بن عبدالله حسنی (نقل روایت از امام رضا، امام جواد و امام هادی علیهم السلام)
- ۱۵) ابو عبدالله محمد بن خالد بن عبدالرحمن برقی
- ۱۶) هشام بن محمد بن سائل کلبی (از خواص امام صادق علیه السلام. در زندگانی او آمده که همه چیز را فراموش کرده بود، حضرت کاسه آبی به او دادند و پس از این عنایت حضرت همه چیز به یادش آمد)
- ۱۷) ابوالفضل نصر بن مزاحم منقری کوفی
- ۱۸) ابوالخیر صالح بن ابی حماد رازی (از اصحاب امام جواد، امام هادی و امام عسگری علیهم السلام)
- ۱۹) ابو روح فرج بن فروه (از مسعده بن صدقه و او آن امام ششم خُطب را نقل کرده است)
- ۲۰) مسعده بن صدقه (از اصحاب امام صادق علیه السلام)

- (۲۱) ابوالحسن علی بن محمد مدائنی اخباری (سنی بوده است)
- (۲۲) ابوعبدالله محمدبن عمر واقدی
- (۲۳) محمدبن حسن صفار اشعری قمی (مؤلف گرانقدر کتاب بصائرالدرجات)
- (۲۴) ابوبکر محمدبن حسن بن ورید ازدی بصری
- (۲۵) ابوالحسن علی بن حسین مسعودی (از اهل بیت علیهم السلام سنت و نویسنده ی کتاب مشهور مروج الذهب)
- (۲۶) ابوجعفر محمدبن یعقوب کلینی (متولد کلین در جنوب شهر ری و مؤلف کافی شریف)
- (۲۷) ابوجعفر محمدبن علی بن حسین بن بابویه (مشهور به شیخ صدوق که کتب حدیث او را رئیس محدثان می گویند. در عصر آل بویه و در شهر ری مرجع شیعیان بوده است)
- (۲۸) ابومحمد حسن بن علی بن حسین بن شعبه حرانی (از عالمان بزرگ شیعه و نویسنده ی کتاب تحف العقول)
- (۲۹) احمدبن اسحاق بن جعفر معروف به ابن واضح یعقوبی (نویسنده ی کتاب تاریخ یعقوبی)
- (۳۰) ابوجعفر محمدبن جریر طبری (مخالفت جدی با حنابله داشت و کتابی در غدیر و حدیث طبر دارد)
- (۳۱) ابوعبدالله محمدبن محمدبن نعمان (مشهور به شیخ مفید و استاد شیخ طوسی، سیدرضی و سید مرتضی که کتاب ارشاد از اوست)
- (۳۲) ابوعثمان عمروبن بحر جاحظ لیثی (لغوی و نحوی بوده است. صاحب کتاب البیان و التبیین. علت مرگ او فروافتادن کتابهایش بر روی او ذکر شده است!)
- (۳۳) ابوجعفر محمدبن عبدالله اسکافی معتزلی
- (۳۴) ابوعبید احمدبن عبدی مؤدب هروی (کتاب غریبین از اوست)
- (۳۵) ابوعثمان سعیدبن یحیی اموی
- (۳۶) ابوالعباس احمدبن یحیی بن زید شیبانی (مشهور به ثعلب، چون در بحث از مطلبی به مطلبی دیگر می رفت و ثابت نبود!)
- (۳۷) ابوعبید قاسم بن سلام (فرزند یک برده ی رومی که استاد لغت و حدیث و ادیب بود)
- (۳۸) ابوالعباس محمدبن یزد ازدی بصری (معروف به مبرد)

۳۹) ابوالقاسم عبدالله بن احمد بن محمود کعبی بلخی (از بزرگان معتزله که فرقه ی کعبه از معتزله منسوب به اوست. در مناظره قوی بوده است)

۴۰) ابوجعفر محمد بن عبدالرحمن بن قبه رازی (از متکلمان امامیه و معروف به ابن قبه ی رازی. متکلم امامی در اوایل سده چهارم قمری است. ابن شهر آشوب و نجاشی او را به عنوان متکلمی قوی دست و نیکو عقیده ستوده‌اند. نجاشی او را مدافع حقوق اهل بیت علیهم السلام قلمداد کرده و به جلالت قدر وصفش نموده است. از مناظره‌ها و مجادله‌هایی که با متکلمان بزرگ عصر خود داشته چنین بر می‌آید که در زمان خود در علم کلام از برجستگی ویژه‌ای برخوردار بوده است. از وی تألیفاتی بر جای مانده است. او صاحب کتاب اصناف در موضوع امامت است. ظاهراً ابتدا معتزلی بوده است)

۴۱) ابراهیم بن محمد بیهقی (کتاب المحاسن و المساوی)

۴۲) ابومحمد عبدالله بن مسلم بن قتیبه دینوری (چون قاضی دینور بوده است چنین مشهور شده است) باهلی مروزی (چون در خراسان امیر بود پس مروزی نامیده شد. صاحب کتاب الامامه و السیاسه، عیون الاخبار، غریب القرآن، ادب الکتاب)

۴۳) ابوعمر احمد بن عبد ربه قرطبی اندلسی (صاحب عقدالفرید از مهمترین کتب ادبی تاریخی که دایره المعارفی جالب است)

۴۴) ابو هلال حسن بن عبدالله عسکری

۴۵) ابوالفرج علی بن حسین بن محمد هیثم اصفهانی (کتاب اغانی که در آن اشاره به حالات و خصوصیات صدها شاعر و سخنور است، اثر می باشد)

۴۶) محمد بن طیب بن محمد بصری (معروف به ابوبکر باقلانی، از پیروان ابوالحسن اشعری که مغلوب شدن او در مناظره و توسط شیخ مفید در تاریخ آمده است)

۴۷) محمد بن حبیب بغدادی هاشمی

۴۸) احمد بن عبدالله بن احمد، حافظ ابونعیم اصفهانی (مؤلف کتاب حلیه الاولیاء که در شرح گروهی از اصحاب پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم است)

۴۹) محمد بن عبدالله حاکم نیشابوری (معروف به ابن بیع، و مؤلف المستدرک علی الصحیحین)

۵۰) علی بن محمد بن عباس شیرازی (معروف: ابوحنیان توحیدی از شیوخ صوفیه که به امور شرعی توجهی نداشتند است!)

۵۱) ابوعلی احمد بن محمد بن یعقوب بن مسکویه (همنشین با ابن سینا و مهلبی وزیر معزالدوله و مأنوس با عضد الدوله بوده است و کتاب تجارب الامم از اوست)

۵۲) ابوعبدالله محمد بن عمران بن موسی مرزبانی خراسانی (نخستین تدوین کننده علم بیان و استاد شیخ مفید است. کتاب موفق اثر اوست)

۵۳) احمد بن عبدالعزیز جوهری (از بزرگان شیعه که کتابی به نام سقیفه دارد که از کتابهای بسیار مفید است)

۵۴) احمد بن یحیی بن جابر بن داوود بلاذری بغدادی (مأنوس با خلفای عباسی مثل متوکل، مستعین و معتز که کتاب انساب الاشراف و فتوح البلدان را نوشته است)

۵۵) سلیم بن قیس هلالی (نام کتابش اصل سلیم است و مأنوس با امام اول و دوم و سوم علیهم السلام بوده است. برخی گفته اند از آن جهت که در اول هر ماه هلال را رویت می کرده و آشنا به محل هلال بوده، به هلالی مشهور شده است)

۵۶) ابوحنیفه دینوری (کتاب اخبار الطوال از اوست)

۵۷) عبدالرحمن بن اسحاق صیحری زجاجی (مکنی به ابوالقاسم و چون در بغداد مصاحب ابو اسحاق زجاج بوده به زجاجی مشهور است. کتاب جمل و امانی اثر اوست)

۵۸) ابومنصور عبدالملک بن محمد ثعالبی (از معاریف عصر خود که کتاب یتیمه الدهر و الاعجاز و الایجاز را نوشته است)

۵۹) ابوعمر یوسف بن یعقوب کندی (کتاب ولاه از اوست)

۶۰) محمد بن جریر بن رستم طبری (از بزرگان امامیه که کتاب مسترشد در موضوع امامت و روایات اهل بیت علیهم السلام را نوشته است)

۶۱) ابوطالب عبیدالله بن احمد بن یعقوب انباری (از مشایخ شیعه که در آغاز از واقفیه بوده است. در عبادت زبان زد زمان خویش بود و کتاب ادعیه ائمه علیهم السلام را جمع آوری نموده است)

۶۲) احمد بن ابراهیم بن ابی رافع انصاری (استاد شیخ مفید و تلاشگر در دفاع از حق بود. کتاب کشف، در

اخبار و تاریخ سقیفه را نگارش نموده است)

۶۳) ابومحمد احمد بن اعثم کوفی (کتاب فتوح الاسلام که تاریخ را تا عصر هارون نوشته است)

۶۴) ابومحمد حسین بن سعید بن حماد بن مهران اهوازی (کتاب نوادر از اوست)

۶۵) ابوسعید منصور بن حسین آبی (نزهه الادب فی الحاضرات کتاب اوست که بعد آن را با نام نشر الدرر

تلخیص کرد)

۶۶) علی بن محمد بن شاکر مودب لیثی واسطی (کتاب عیون الحکم و المواعظ و ذخیره المتعظ والواعظ از

اوست)

۶۷) ابوطیب محمد بن احمد بن و شاء اعرابی نحوی (کتاب زهره الریاض را نوشته است)

۶۸) قاضی نعمان مصری (کتاب دعائم الاسلام از اوست)

۶۹) ابوالحسن علی بن ابراهیم بن هاشم قمی (کلینی در کافی بسیار از او یاد کرده و او صاحب تفسیر علی

بن ابراهیم است. مزارش در قم و در مقبره ی شیخان است)

۷۰) یزید بن عبدالملک بن مفیره بن نوفل بن حرث بن عبدالطلب ابوالمغیره مدنی^۲

۲- از آنجا که این متن تلخیصی است از کتاب مرحوم عزیزالله عطاردی، نیکوست که اشاره ای به تلاشهای ایشان شود. شاید عامل

انرژی بخش برای آنان باشد که به دنبال داروی «انگیزه» برای حرکت می گردند! و برای خدمت به اهل بیت علیهم السلام چه

انگیزه ای بالاتر از رضای خدای متعال و خشنودی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم؟

شیخ عزیزالله عطاردی قوچانی، زاده ۵ آذر ۱۳۰۷ در روستای بیگلر در ۳۵ کیلومتری جنوب غربی قوچان و درگذشته ۳ مرداد

۱۳۹۳ در تهران. از دانشمندان محقق و نویسندگان معاصر ایران است. وی رئیس مرکز فرهنگی خراسان و مدیرانتشارات

عطارد است. او از شاگردان شیخ آقابزرگ تهرانی از دانشمندان کتاب شناس قرن چهاردهم هجری است. (ما ۱۴ معصوم بیشتر

نداریم اما تلاش در مسیر احیای نام و فرهنگ اهل بیت علیهم السلام ستودنی است).

آموزش های اولیه و روحانی قرآن را در روستا از پنج سالگی آغاز کرد. در سال ۱۳۲۵ وارد حوزه علمیه ی قوچان و پس از دو

سال در سال ۱۳۲۷ وارد حوزه علمیه مشهد شد. در آن جا سطوح متوسط و عالی را به پایان رسانیده و از محضر آیت الله سید

محمد هادی میلانی و دیگران استفاده کرده و در فکر به دست آوردن موارث علمی و تراث بزرگان قدمای دینی افتاده و برای نیل

به آن هدف مسافرت های عدیده ای به کشورهای آسیائی پاکستان و هندوستان و کشمیر و غیره نموده و از کتابخانه های بزرگ

نظام حیدرآباد و موزه ی سالار جنگ در حیدرآباد دیدن و از کتابخانه علامه میر حامد حسین صاحب عبات در لکنهو بازدید و

مبالغ بسیاری از ذخایر علمی به دست آورده و در این راه تلاش‌های فراوانی کرده و متحمل شداید بسیاری گردید. او در بسیاری از کنگره‌ها و هزاره‌ها شرکت نمود و به تحقیق و تتبع پرداخت.

کسانی که از نزدیک با او در ارتباط بوده‌اند، وی را دارای ویژگی‌ها و خصوصیت‌های بارزی می‌دانند: ۱. سخت کوشی ۲. استفاده از فرصت‌ها ۳. سفرهای فراوان و آشنایی با شخصیت‌های علمی و کتاب‌خانه‌های معتبر جهان ۴. مطالعات وسیع میدانی ۵. استقلال و خوداتکایی.

وی تنها مسندنویس شیعی است که وسیع‌ترین مسند و دایرة المعارف شیعه را به تنهایی به نگارش درآورده و فرهنگ تمدنی بزرگ را به تصویر کشیده است. آثار او بالغ بر یکصد جلد کتاب در زمینه‌های مختلف می‌باشد.

آثار وی به زبان عربی:

- مسند الامام امیر المومنین، ۲۵ جلد
- مسند فاطمه الزهرا سلام الله علیها
- مسند الامام مجتبی علیه السلام
- مسند الامام الحسین شهید علیه السلام، ۳ جلد
- مسند الامام السجاد علیه السلام، ۲ جلد
- مسند الامام الباقر علیه السلام، ۶ جلد
- مسند الامام الصادق علیه السلام، ۲۲ جلد
- مسند الامام کاظم علیه السلام، ۳ جلد
- مسند الامام الرضا علیه السلام
- مسند الامام الجواد علیه السلام
- مسند الامام الهادی علیه السلام
- مسند الامام العسکری علیه السلام
- اخبار الامام المهدي عجل الله تعالی فرجه الشریف
- کتاب ماروی عنهما (الباقر و الصادق)
- کتاب ماروی حسن احدهما (الباقر و الصادق)
- کتاب المضمورات و المرفوعات
- رجال العروس، ۴ جلد

- غريب الحديث، ٤ جلد
- معجم البلاد و الامكنه
- مصادر تاج العروس
- اخبار هارون الرشيد
- اخبار المامون
- تاريخ خراسان در بيست و پنج هزار عنوان
- تاريخ بجزستان در يك هزار عنوان
- دعبل الخزاعى شاعر اهل البيت
- موسوعه الشيعة الاماميه
- اللغات الفارسيه فى الحديث و الادب العربى
- الشريف الرضى مؤلف نهج البلاغه
- اللغات الفارسيه فى تاج العروس
- العطار ديون فى الحديث و التاريخ و الادب
- آثار وى به زبان فارسى:
- اخبار و آثار امام رضا عليه السلام، ٢ جلد
- روايان امام رضا عليه السلام
- ادعيه و زيارت مرويه از امام رضا عليه السلام
- تاريخ آستان قدس رضوى، ٢ جلد
- جوامع الحكم يا سخنان کوتاه امام رضا عليه السلام
- فهرست راويان و ياران امام رضا عليه السلام
- تاريخ مشهد مقدس
- فرزندان و برادران امام كاظم عليه السلام
- اميرالمؤمنين و نهج البلاغه
- اجازات نهج البلاغه
- زندگى حضرت عبدالعظيم و مسند او

- فرهنگ خراسان در ۲۰ بخش و ۵۰ جلد
- فرهنگ سیستان
- جغرافیای خراسان
- زندگی سیده نفسیه
- فهرست تفسیر گازر
- خراسان، نهج البلاغه و شاهنامه
- پاسخ به شبهات وارده دربارهٔ نهج البلاغه
- سیری در کتابخانه‌های هند و پاکستان
- مخطوطات فارسی در مدینه منوره
- آثار علمای خراسان در کتابخانه‌های جهان
- گرد آورندگان سخنان امام امیرالمؤمنین علی علیه السلام قبل از سید رضی
- تاریخ فرهنگی و سیاسی خبوشان
- فرهنگ جغرافیایی شاهنامه
- حکمت و ادب در شاهنامه
- خداشناسی و دین در شاهنامه
- لغات عربی در شاهنامه
- زن در شاهنامه
- سفرنامه عطاردی
- مشایخ حدیث در جماران طرشت (درشت) و کلین
- شعرای تهران از قرن هفتم تا قرن دوازدهم
- شرحی بر روضه الانوار سروش اصفهانی در مصائب کربلا
- آثار ترجمه‌ای وی به زبان فارسی:
- ترجمه مقتل الحسین علیه السلام تألیف سید عبدالرزاق مقرر
- ترجمه زندگانی زید شهید سید عبدالرزاق مقرر
- ترجمه زندگانی امام سجاده‌علیه السلام سید عبدالرزاق مقرر

- ترجمه اعلام الوری تألیف امین الاسلام طبرسی
- ترجمه کتاب الغارات تألیف محمد بن ابراهیم ثقفی
- ترجمه کتاب مشکوه الانوار تألیف طبرسی
- ترجمه جلد پانزده بحار الانوار تألیف علامه مجلسی، ۲ جلد
- ترجمه کتاب الارض و التربه الحسينيه
- ترجمه النصایح الکافیة تألیف محمد بن عقیلی حضرمی
- ترجمه مواعظ صدوق

آثار تصحیحی وی به زبان فارسی:

- تصحیح متون علمی، ادبی و تاریخی
- تصحیح و مقابله نهج البلاغه با نسخه‌های قرن پنجم و قرن ششم
- تصحیح و مقابله شرح نهج البلاغه تألیف قطب الدین راوندی کاشانی
- تصحیح و مقابله شرح نهج البلاغه تألیف قطب الدین کیزری بیهقی
- تصحیح و مقابله شرح نهج البلاغه از علی بن ناصر سرخسی
- تصحیح و مقابله شرح نهج البلاغه از اعلام قرن ششم هجری
- تصحیح و مقابله کتاب التدوین فی اخبار قزوین تألیف رافعی قزوینی
- تصحیح و مقابله کلمات مکنونه تألیف فیض کاشانی
- تصحیح کتاب اشراق السیاحه یا جغرافیای خراسان از جواد خراسانی
- تصحیح جغرافیای نیمروز تألیف مهندس ذوالفقار کرمانی
- تصحیح تقریرات خواجه رشید الدین فضل‌الله به قلم علامه حلی
- مقدمه چاپ استناد نهج البلاغه تألیف امتیاز علی خان عرشی هندی